

Nezaobilazno djelo o bioetici

Tonči MATULIĆ, *Bioetika*, Glas koncila, Zagreb, 2001., 539 stranica.

Započeo bih svoju riječ o knjizi "Bioetika" autora dr. sc. don Tonča Matulića s kratkim osvrtom na djelo metodologa i filozofa Paula Feyerabenda "Protiv metode". Riječ je o knjizi koja nasuprot uvriježenom metodologijskom načelu reda i poretka u znanosti zagovara ideju tzv. epistemološkog anarhizma, koji po mišljenju njezina autora može biti vrlo poticajan za znanost. Kao credo toga metodologijskog stajališta naveden je slogan "sve je moguće". Unutar

ovoga metodologijskog okvira čini se da i razgovor o bioetici može biti stimulativan s obzirom na izvore i dileme same bioetike.

Progovorio bih u povodu ove knjige o socio-kulturnom i socio-političkom kontekstu koji determinira i ambijent bioetike.

Suvremeno društvo obilježeno je velikim, prije svega tehnološkim promjenama. Čini se kako ni teza McLuhanna o svijetu koji je postao globalno selo više ne drži vodu. Informacijska revolucija obilježena Internetom pretvara zapravo svijet u mali džepni mobitel. Od benignih sintagmi poput Touraineove o "postindustrijskom društvu" ili "tehnološkog društva" Brzezinskoga kojima se obilježavalo društvo od 70-ih godina XX. stoljeća, opis toga istoga društva evoluirao je do njegove karakterizacije kao "digitalnog nervnog sustava", kako ga obilježava Bill Gates. To je društvo u kojemu se poslovanje odvija brzinom misli. I. Manuel Castells, kojega zbog njegova utjecaja na suvremenu sociologiju mnogi nazivaju modernim Weberom, u svojim novim radovima rabi izraz "umreženo društvo", kao glavnu oznaku socijeteta u kojem živimo. Po njegovu mišljenju glavna polarizacija tog društva je ona između skupine i jastva, zapravo problem identiteta suvremenoga pojedinca.

Čini se da *science fiction* kao književna vrsta više ne postoji. Internet revolucija dovodi do zbijanja vremena i prostora u jednu točku. Informacija postaje energija, postoji samo tu i sada. Prošlost, sadašnjost i budućnost sastaju se u jednoj točki.

Umrežen u čitav svijet, čovjek ostaje sam i otuđen, u jednom depshologiziranom i depersonaliziranom okolišu. Klasični govor i oblici komunikacije bivaju osakaćeni, te postaju sve više biologizirani i tehnologizirani.

Svekoliki permisivizam i hedonizam rađaju naposljetku "civilizaciju smrti", a čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju, pozvan na građenje "civilizacije ljubavi i života". U tom permisivnom okruženju politika živi vrijeme druge ili tzv. refleksivne modernizacije, kako ustvrđuje jedan od najznačajnijih teoretika globalizacije U. Beck.

Vodeći liberalni teoretici (Fukuyama, Bobbio) uvjeravaju nas u konačnu pobjedu liberalnoga političkog svjetonazora, dok u filozofiji i umjetnosti vladaju postmoderna sa svojim pluralitetom i analitička filozofija. Psihološki motreno, suvremeni čovjek živi tzv. "narcističku kulturu" i "doba ravnodušnosti" (Lipovetsky), on je naprosto čovjek-stroj.

Etički relativizam i liberalna doktrina otkrivaju prostor "diktaturi" laboratorijskog uma koji se oteo nadzoru. Internet stvara novi tip demokracije tzv. digitalnu demokraciju.

Sukladno svemu iznesenom nalazimo bioetiku i jedan novi kategorijalni aparat koji ona artikulira. U naš govor ulaze riječi poput biotehnologije, održivog razvoja, ozonske rupe, eutanazije, genetskog inženjeringa, genoma, kloniranja, kravljeg ludila, DNA, bedrenice itd.

Sve to stvara sliku nove virtualne stvarnosti, koja predstavlja radikalizaciju procesa povezivanja informacija i ljudi i nudi čisti informacijski prostor nastanjen raznim kibernetским mehanizmima koji korisniku omogućuju da se potpuno osjetilno uklopi u umjetni okoliš.

Nakon svega izrečenoga, postavlja nam se pitanje: Je li bioetika kao nova paradigma u Kuhnovu smislu riječi nešto posve novo ili se i ona oslanja na određenu baštinu?

Bioetika po riječima autora ove knjige nastaje prije nekih 30-ak godina. No činjenica je da ona ima i svoje prethodnike, da se oslanja na određenu baštinu. Tu prije svega mislimo na pojavu biologizma u sociologiji 70-ih godina XIX. stoljeća i veliko ime H. Spencera, koji je društvo promatrao kao jedan veliki superorganizam, iz čega jasno proizlazi povlačenje analogije između društva i prirode. Novokantovci inzistiraju na oštroj razlici između društvenih i prirodnih znanosti i zagovaraju diobu znanosti na nomotetske i ideografske.

Sljedeći važan korak nastaje sredinom XX. stoljeća, kada nastaje opća teorija sustava, koja i samim svojim nazivom pokazuje da joj je stalo do pronalaženja takvog metodologijskog instrumentarija koji će biti podjednako primjenjiv i za područje prirodnih i za područje društvenih znanosti. Novi korak je nastanak sociobiologije kao legitimne sociologijske discipline.

Nekoliko naznaka i o odnosu bioetike i bioprava. Osobno nisam uvjeren u preveliku snagu prava u regulaciji suvremenih problema društva i prirode. Činjenica je da je pravo temeljni mehanizam regulacije i uspostave načela "homeostaze" u društvu. Autor me ovom knjigom ipak uspio uvjeriti u veliki potencijal i odgovornost koju ima pravo suočeno s izazovima bioetike. Stoga bih se u promišljanju ovog suodnosa bioetika-biopravo referirao na neke njegove izvode.

Bioetika pojmovno uključuje dvije razine ljudskoga duha i vjerovanja; *bios* ne konotira samo življenje i život nego i sustavno znanstveno proučavanje života. *Etos* podrazumijeva teoretsku fondaciju bioetičkih načela i normi na razini konstitutivnih i objektivnih elemenata za konkretno djelovanje.

U nedostatku dijaloga između empirijskih i spekulativnih znanosti javlja se potreba uspostave mosta, u čemu bioetika već 30 godina igra ključnu riječ. Ta disciplina predstavlja reakciju čovjeka na moguće opasnosti i nepredvidljive posljedice biotehnoloških i biomedicinskih

zahvata na biološku prirodu čovjeka, biljaka, životinja i stvorenja uopće. Njena je zadaća promicanje kakvoće života.

Bioetička metoda je u naravi interdisciplinarna. Bioetika pred pravo postavlja pitanja kao što su: doniranje organa, sterilizaciju, prigovor savjesti, liječničku profesionalnu tajnu, transseksualnost, pravo na zdravlje, prava pacijenata, eksperimente na ljudskim bićima, eutanaziju, dijagnosticanje ljudske smrti, genetski inženjering, kloniranje, oplodnju in vitro, zamrzavanje ljudskih embrija itd.

Pojava bioprava po Matuliću konotira jasnu izgrađenost nedvosmislenoga suprotstavljanja trima povijesno izgrađenim odnosima između osobnoga morala i građanske etike, a to su: 1. ekstremni pravni racionalizam; 2. konsenzusna građanska etika – ako većina prosudi da je u društvu nešto moralno, to sadrži maksimalnu moralnu mogućnost društva; 3. etika minimuma – prihvaćanje moralnosti nije čisto konvencionalni stav, nego objektivno utemeljenje moralnog minimuma. Suodnos etike i prava vidi autor kao interaktivan, gdje je etika kritička instanca prava, a pravo pozitivni izraz etike.

U konačnici, biopravo ispituje parametre, ne arbitrarne, nego racionalno dokazive, na kojima će se temeljiti zakonski normativi dopustivosti određenih zahvata biotehnoške i biomedicinske naravi na ljudskom i inom životu u prirodi. Biomedicina otvara prostor i postaje *raison d'être* bioprava.

Biopravo ne može ostati samo na razini puke normativnosti određenog sadržaja već u dosluhu sa spoznajama filozofije prirode i filozofske antropologije. Bit biopravne paradigme mora biti ne bježati od odgovornosti vlastite smislene i svrhovite zadanosti.

I na koncu nekoliko zapažanja o samoj knjizi. Riječ je o briljantnom djelu koje interdisciplinarno svjedoči o svim bitnim aspektima i problemima bioetike. Napisana je autoritativnim i strogim znanstvenometodologijskim jezikom i postupkom. To je knjiga savjesti i odgovornosti, knjiga koja respektira zahtjev za funkcionalnom autonomijom pojedinih znanstvenih područja, ali ima u vidu i holistički pristup, u smislu Hegelova stava da je istina cjelina. Autor se iskazao kao pravi erudit, gotovo renesansnog enciklopedijskog znanja. Knjiga je rezultat njegovog dugogodišnjeg rada, a napisana je krajnje akribično, gotovo perfekcionistički. Taj perfekcionizam, iako možda zvuči paradoksalno, možda je jedini nedostatak ove knjige. Ukratko, riječ je o knjizi koja će biti nezaobilazno štivo za svako buduće promišljanje problema bioetike. Stoga sve čestitke autoru dr. don Tonču Matuliću uz želju za još puno ovakvih vrijednih djela.

Duško Lozina